

Introducere

Volumul de față aduce în prim plan relația noastră, a oamenilor, cu celelalte animale alături de care trăim pe această planetă. Acum, când datorită schimbărilor climatice și a altor dezastre care afectează mediul natural, devine din ce în ce mai clar că nu mai putem trata lumea non-umană ca pe un uriaș depozit de resurse și începem să realizăm cât de profund și complicat suntem cu toții legați într-o rețea de interdependențe: oameni, animale, ecosisteme. Vedem din ce în ce mai clar că împărțim lumea cu o multitudine de alte forme de viață a căror complexitate abia începem să o înțelegem cu adevărat. Iar acest lucru face ca, deși ignorată sau doar exploatată în folosul absolut al oamenilor, lumea non-umană să continue să atragă din ce în ce mai mult interes științific. Chiar dacă în mod tradițional studiul animalelor și al naturii a fost domeniul biologiei, astăzi animalele și lumea non-umană și-au găsit locul în domeniile psihologiei, sociologiei, antropologiei, filosofiei culturii, eticii și a altor domenii înrudite, iar prin aceasta am ajuns să descoperim o multitudine de idei noi și să re-definim și să re-considerăm o serie întregă dintre conceptele fundamentale.

Multiplele dimensiuni ale interacțiunilor cu lumea non-umană, dar și complexitatea miliardelor de forme de viață alături de care trăim, fac efortul de re-gândire și re-teoretizare a modului de raportare la lumea – diferită – de – om absolut necesar. Sarcina unui astfel de efort îi revine noului domeniu al antrozooziei¹, care studiază relațiile omului cu animalele non-umane din punctul de vedere al filosofiei, eticii, științelor politice, istoriei și literaturii. Acest

---

¹ Deși acest domeniu la momentul actual este cunoscut sub mai multe denumiri diferite (*human-animal studies*, *animal humanities*, *animal studies*, *animality studies*, *human-animal bond*, *anthrozoology*, *critical animal studies*, etc.) am preferat pentru varianta în limba română termenul de antrozoozie - elaborat în maniera clasică a denumirilor științifice folosindu-se termenii grecești: *anthropos* (om), *zoon* (ființă vie, animal) și *logos* (știință, studiu). Prin urmare, antrozoozie este „studiul tuturor ființelor vii făcut de către oameni”.

nou domeniu interdisciplinar nu se ocupă cu studiul animalelor, dar folosește cercetările din domeniile etologiei, zoologiei, psihologiei comparate, primatologiei, și nu numai, pentru a studia complexitatea interacțiunilor existente între oameni și animale astăzi, dar și de-a lungul istoriei, în cultura proprie, dar și în alte culturi. Cu cât devenim mai conștienți că percepția noastră asupra animalelor este rezultatul istoriei și culturii noastre, cu atât vedem mai clar că modul în care teoretizăm despre ele și lumea non-umană este de o importanță crucială pentru modul în care relaționăm și ne raportăm la ele.

Ideea acestui volum a luat naștere ca urmare a primei ediții a *Simpozionului de antrozologie*, desfășurat la Iași în noiembrie 2018. Simpozionul a reunit specialiști din domenii variate, cu toții având în centrul preocupărilor lor problematica relației om – animal și/sau modalitățile de înțelegere a lumii non-umane. Un număr de lucrări selectate sunt reunite în prezentul volum, tematica acestora urmărind ca idee generală reconfigurarea relației pe care o avem cu animalele pe baza unui respect izvorât din înțelegere. În acest sens, preocupările din domeniile filosofiei, psihologiei, studiilor de gen, științelor comunicării, literaturii, istoriei și arheologiei oferă unghiuri diferite, dar complementare de analiză a acestei problematici extrem de complexe.

Într-un prim studiu, semnat de editorul care a scris și aceste rânduri, este urmărit modul în care animalele au fost înțelese de-a lungul istoriei. În ciuda rolului lor important și a prezenței lor continue alături de noi, animalele nu s-au bucurat de interesul filosofilor și al oamenilor de știință. Chiar și atunci când erau aduse în discuție, animalele erau doar folosite pentru a evidenția ceea ce omul are deosebit și unic. Acest mod de a vedea lucrurile a permis ca în tradiția europeană să avem o lungă istorie a dominării și a percepției animalelor ca ființe inferioare, care există numai pentru folosul Omului. Articolul analizează preconcepțiile care au făcut acest fel de gândire posibil și urmărește să înțeleagă legătura dintre cunoaștere și respect. În prezent, când începem să recunoaștem complexitățile și subtilitățile lumii animale, începem de asemenea să simțim nevoia unor noi termeni pentru a explora și înțelege diferențele dintre noi.

Problematica excepționalismului uman o regăsim și în următoarea contribuție, semnată de Mara Misiti, ce urmărește limitările teoriilor filosofice în ceea ce privește problema animalelor. Astăzi putem considera excluderea animalelor din sistemul

judiciar și cel moral drept o formă de prejudiciu și anume specisism. Autoarea consideră că pentru a înțelege întreaga complexitate a problemei este nevoie de o reflecție cu un cadru mult mai larg, care să depășească dimensiunea discursului moral. Această reflecție ar trebui să plece de la analiza conceptelor de putere și dominare și rolul acestora în istoria umanității; analiza textelor Școlii de la Frankfurt urmărește tocmai acest lucru. În final, autoarea subliniază importanța dimensiunii sensibile, corporale ca un orizont mai larg în care ar putea fi gândite modalități alternative de înțelegere a relației cu lumea non-umană.

În studiul semnat de Cătălina Răducu aflăm despre modalitățile în care dominația asupra femeilor și asupra animalelor non-umane sunt înrudite. Ambele au fost alimentate, de-a lungul istoriei, de modalitățile în care atât femeile, cât și animalele și natura, au fost conceptualizate în tradiția occidentală. Capitolul urmărește felul în care o serie de dualisme organizate ierarhic au legat și femeile și animalele de inferioritate, utilizând metafore ce feminizează natura și animalizează femeia, dar și diferite alte modalități de exercitare a dominației patriarhale.

Faptul că până în prezent ne știm ca fiind sigura specie conștientă de propria mortalitate face din acest lucru o trăsătură specific umană ce ne desparte și ne face diferiți (sau chiar superiori?) față de toate celelalte specii. În *How it Dies*, singurul articol cu titlul în limba engleză din volum, Codrin Dinu Vasiliu urmărește să deslușescă modalități de a înțelege modul în care animalul moare, pentru că, ne spune autorul, a înțelege moartea animalului este complet diferit de a ne înțelege propria mortalitate. Mai mult, dramatismul cazurilor, lipsa de coordonate morale ferme în această problemă, pragmatismul industrializării consumului și exterminării animalelor pot fi motive în plus pentru a aduce în prim plan exemplul morții. Autorul localizează animalul în acest topos al pronumelui neutru (sau impersonal) și aduce în prim plan problematica morții sale, considerând că aceasta ar putea fi și punctul de plecare și misiunea cea mai importantă a antrozooologiei; să depășească cultura discursivă pentru a deveni știința cea mai avizată în ceea ce privește etica relației noastre cu animalele.

În continuare, Aurora Hrișuleac semnează o contribuție în care este analizată suferința provocată de moartea animalului de companie văzută drept suferință emoțională devalidată. Este avută în vedere durerea profundă pe care cineva o resimte în cazul unei pierderi semnificative, pierdere și durere care, în

cazul animalelor de companie, nu sunt însă recunoscute în plan social. Astfel, pierderea animalului de companie este comparabilă, din punctul de vedere al stării de sănătate mentală și al stării de bine personal, cu orice altă pierdere a unui partener semnificativ. Autoarea urmărește felul în care înțelegerea acestei dureri ascunse, neglijată sau chiar sancționată de societate, impune o reconsiderare a modului în care ar trebui abordată acest gen de pierdere.

În studiul lor, Liviu și Daniel Măgurianu caută răspuns la problema conștiinței animalelor. Având în vedere că avem de-a face cu un concept controversat, conștiința având o multitudine de definiții dar scăpând unei analize extrem de precise, autorii pornesc demersul lor de la celebra *Cambridge Declaration of Consciousness*, în care o serie de oameni de știință binecunoscuți recunosc faptul că animalele au substratul neuroanatomic, neurochimic și neurofiziologic necesar stărilor conștiente. Deși cultura occidentală a considerat pentru mult timp existența unui creier voluminos drept o condiție a conștiinței, autorii ne arată cum am ajuns să avem din ce în ce mai multe dovezi pentru a pune la îndoială această convingere.

Contribuția Alinei Rusu se oprește asupra relațiilor și atitudinilor pe care le stabilim în traiul nostru obișnuit, dar nu numai, față de celelalte animale. Așa cum știm cu toții din experiență, animalele sunt o prezență constantă în existența umană: animalele de companie pe care din ce în ce mai mulți dintre noi le avem, animalele de fermă pe care încă le mai putem găsi în zonele rurale, dar și animalele de terapie care îmbunătățesc semnificativ viețile celor alături de care trăiesc. Însă viața alături de animale nu are numai aspecte pozitive; avem exemple de cruzime față de animale sau cazuri în care suntem deranjați de acestea – cel mai vizibil la noi este cazul câinilor fără stăpân. Astfel, atitudinile față de animale sunt nuanțate, iar lucrarea subliniază importanța unei educații bazate pe compasiune pentru îmbunătățirea relațiilor cu toate ființele vii. Pentru a evidenția aceste lucruri, studiul analizează atitudinile față de animale obținute în urma unei investigații transculturale efectuate în România și Mexico City.

Ultimele trei articole propun analiza relației noastre cu animalele din perspectivă istorică. Dorința noastră de a cunoaște și înțelege animalele a existat întotdeauna de-a lungul timpului, iar urmărind modalitățile în care acestea au fost văzute și înțelese în simboluri, mituri, povestiri sau artefacte ne nuanțează

percepțiile. Aceste încercări stau mărturie puternicei dorințe a omenirii de a înțelege animalele, dar mai mult decât atât, ne accentuează propriile limitări atunci când vine vorba de cunoașterea acestora. Studiul semnat de George Bodi, Loredana Solcan și Luminița Bejenaru propune o analiză fenomenologică a imaginilor de bovine descoperite în cadrul complexului cultural Cucuteni – Tripolie. Imaginile de bovine sunt un motiv recurent în istoria umanității începând din cele mai vechi timpuri. În lipsa surselor scrise însă, semnificațiile acestor reprezentări rămân încă subiect de dezbatere. Autorii consideră esențială pentru descoperirea semnificației imaginilor reconstruirea legăturii emoționale ce exista între subiecții reprezentați și autorii lor. Astfel, acest nou mod propus pentru analiza imaginilor aduce o perspectivă diferită asupra materialului arheologic dar, prin concentrarea asupra modului de percepere a existenței de către ființa umană, ne propune și o perspectivă nouă asupra posibilităților de configurare a relației om-animal într-un context anistoric.

Contribuția următoare, semnată de Bogdan Crețu, descrie și analizează modalitățile în care omul medieval a perceput și înțeles animalele. Atitudinile din Evul Mediu față de animale, ne arată autorul, erau atât antropocentrice – căci în mod evident Omul era superior tuturor animalelor, cât și antropomorfe – căci animalele erau descrise în termeni de caracteristici umane. Autorul ne prezintă diverși autori și diferitele lor concepții despre animale, ne povestește despre celebrele procese ce aveau loc destul de obișnuit în Evul Mediu împotriva animalelor – acestea fiind condamnate și de multe ori executate în public, la fel ca oamenii – și ne prezintă modul în care erau construite și funcționau simbolurile animale în imaginarul medieval.

În ultimul capitol, Ludmila Bacumenco-Pîrnău și Luminița Bejenaru ne prezintă relația omului cu albinele în Moldova secolului al XVIII-lea. Omul și albinele au însă o istorie mult mai îndelungată, lucru care a generat și o întreagă simbolistică interesantă, pe care autoarele ne-o prezintă pe scurt. Sursele pe care autoarele le analizează prezintă informații detaliate despre modul în care albinele erau crescute, despre cum mierea era produsă și comercializată și despre valoarea economică a acesteia. De asemenea, pe lângă sursele scrise autoarele acordă atenție și probelor arheologice pentru a prezenta cât mai nuanțat tabloul relației omului cu albinele.

Toate studiile din acest volum ne provoacă să re-gândim relația noastră cu animalele. Prejudecățile care au funcționat atât de mult timp fără a fi contestate sunt expuse drept ceea ce sunt. Nu mai putem ignora imensa bogăție și diversitate a naturii și nici nu mai putem să ne prefacem că o înțelegem modelând-o după o unică unitate de măsură. Astăzi ne este foarte clar că felul în care înțelegem animalele influențează în mod direct felul în care ne raportăm la ele și le folosim iar, din acest motiv, miza re-gândirii relației dintre noi este de importanță majoră. Faptul că avem posibilitatea de a defini și domina animalele nu ne dă și dreptul de a face aceste lucruri. Sperăm ca acest volum să ofere cititorilor o viziune mai clară și mai amplă asupra limitărilor conceptelor tradiționale și să-i ajute să dezvolte noi standarde etice și noi interpretări asupra animalelor și relațiilor dintre noi.

Irina Frasin

Față în față cu animalele. Cunoașterea și înțelegerea *Celuiilalt*

Irina Frasin*

Introducere

Încă de la vechii greci, prin vocea lui Aristotel, omul a fost definit ca „animal rațional”, distingându-se astfel de restul animalelor prin extraordinara și particulara sa abilitate de a gândi și raționa. Acest lucru ne-a permis – deși, pentru cea mai mare parte din istoria noastră, oriunde și oricum am trăit, am făcut-o alături de animale – să le ignorăm și mai ales să le lăsăm în afară cercului de preocupări importante. Deși această separație între *noi* și *ele* – *animalele*, este un obicei extrem de vechi, acesta a fost exacerbât de opoziția modernă între natură și cultură. De fapt acest lucru este valabil pentru întreaga serie tradițională de termeni antitetici, de dualism între corp și minte, rațiune și emoție, bărbat și femeie (și evident om și animal). Aceste opoziții, deși par a fi instrumente folosite în înțelegerea lumii, de fapt distrag atenția de la imaginea mai largă, de ansamblu. Acest gen de dualism a permis teoretizarea alterității și, mult mai grav decât atât, exploatarea celor diferiți (fie că este vorba de animale, sclavi sau femei). De asemenea, acest dualism a permis și a exacerbât și impactul pe care umanitatea l-a avut asupra mediului înconjurător, încurajând exploatarea fără rețineri sau remușcări a resurselor naturale. Această logică a dominației ne-a dus astăzi în punctul în care privim cum impactul activităților umane asupra naturii se înrăutățește într-un ritm alarmant, făcându-ne să căutăm în mod constant soluții pentru o relație mai sănătoasă și mai potrivită între noi și mediu, între noi și lumea pe care o împărțim cu celelalte creaturi.

---

* Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” al Academiei Române, Filiala Iași, irinaada@gmail.com.

Nici un grup de ființe nu a suferit mai mult în urma acestei tendințe a umanității decât animalele non-umane. Multitudinea de studii recente din domeniile antrozooologiei, etologiei sau eticii aplicate nu conțin să arate crima, tortura, încarcerarea în scopul divertismentului și pleiada de alte modalități în care animalele au fost și continuă să fie folosite și exploatate. Majoritatea întâlnirilor dintre oameni și celelalte animale sunt întotdeauna pentru oameni, în avantajul absolut al oamenilor, conform unei logici evident antropocentrice.

James Serpell și Tim Ingold (Manning și Serpell 2003) consideră că această teză care subliniază și apără superioritatea omului față de celelalte animale este specifică societăților și culturilor agrare, care au domesticit animalele. Societățile de vânători – culegători nu consideră animalele ca fiindu-le inferioare. Ei și le reprezintă ca fiind egale, uneori sau în unele aspecte chiar superioare, diferite de oameni, dar capabile, ca și aceștia, de gândire și sentimente. Sentimentul de culpabilitate în fața necesității de a omorî animale este gestionat în mod diferit: societățile agrare își revendică dreptul de a le ucide prin recunoașterea superiorității oamenilor; societățile nomade îndeplinesc felurite ritualuri înaintea vânătorii pentru a cere permisiunea și iertarea animalelor. Un câine nu simte nevoia să se justifice atunci când omoară un iepure sau o pisică atunci când vânează o pasăre. Acest gen de comportament, cu toată suferința pe care îl implică este unul inerent relației prădător – pradă. Pentru oameni însă, lucrurile sunt mult mai complicate. Chiar dacă există și excepții, în general oamenii se simt inconfortabil atunci când trebuie să facă să sufere sau să omoare un animal. De aceea astăzi, când folosim milioane de animale (nu doar în fermele industriale pentru consum, dar și în laboratoare experimentale și în alte contexte care implică foarte multă suferință) refuzăm să ne gândim la aceste lucruri, dezindividualizând animalele, considerându-le simple bunuri.

În ziua de azi, relațiile directe pe care majoritatea dintre noi le mai avem cu animalele se rezumă la legăturile cu cele de companie (în general câini sau pisici¹).

---

¹ Dintre toate animalele de companie, câinii și pisicile sunt cele mai populare. Acest fapt are multiple explicații dintre care le menționez pe cele mai des invocate. În primul rând datorită îndelungatei conviețuirii alături de oameni aceste specii se adaptează foarte bine la traiul alături de omul modern și sunt relativ ușor de îngrijit. Față de alte specii mai rare, de păsări de exemplu, sau alte animale exotice, sunt relativ bine înțelese astfel încât traiul alături de ele este plăcut și are multiple beneficii atât pentru deținător cât și pentru animale. Mai mult decât atât, și foarte important, dintre toate